

Presentació

«Veus silenciades: Narratives per la transformació educativa» és un monogràfic de la revista EDUCAR que vol contribuir a aportar al món de la pedagogia un altre relat del que hi succeeix des d'una mirada subjectiva. Per fer-ho, ens mostra històries particulars de lluita, d'emancipació o contrahegemòniques. Aquesta forma d'abordar la investigació educativa amb relats de vida ajuda a aprofundir i a analitzar algunes de les qüestions que afecten l'àmbit acadèmic des d'una perspectiva crítica i inclouent-hi aspectes socioculturals, tot superant les qüestions merament instrumentals i metodològiques que tradicionalment són objecte d'estudi a la investigació didàctica.

Al llarg dels últims vint anys estem assistint a un esforç per convertir la investigació narrativa i biogràfica en una posició epistemològica i metodològica específica, amb una credibilitat i una legitimitat pròpies, fruit de la seva manera d'entendre la realitat, el coneixement i, sobretot, el subjecte, caracteritzada per un altre model de relació entre subjectes i investigadors i fonamentada en posicions més col·laboratives i democràtiques. Aquest canvi epistemològic representa una variació en relació amb el coneixement implicat en la investigació i, per tant, una altra perspectiva en la construcció de coneixement i en la relació que estableix amb l'experiència. Situar el subjecte al centre de la recerca implica valorar la seva manera de comprendre el món, d'expressar-lo, d'habitar-lo, a la vegada que ens fa reflexionar sobre com s'estableix la relació en el procés d'investigació. D'aquesta manera, són els propis actors socials, a través de la plataforma que els ofereix la recerca, els que elaboren i donen significat als fets que tenen lloc a la societat en general i a l'educació en particular. Epistemològicament es pot dir que modifica la tradicional concepció positivista, ja que entén la realitat com una construcció intersubjectiva entre totes les persones que hi participen, dins d'un mateix marc de referències socioculturals. La investigació educativa amb històries de vida o amb trajectòries biogràfiques es planteja com un procés col·lectiu que es troba en debat continu amb plantejaments ontològics, epistemològics, metodològics, ètics i polítics, inclòs el diàleg social. És per això que la investigació narrativa i amb narratives s'allunya de plantejaments dicotòmics entre el que és subjectiu i el que és institucional, perquè més aviat es tracta de conèixer la institució docent a través de les persones, a fi de donar sentit i de buscar significats socioculturals, polítics i educatius a l'experiència que narren.

Des de l'any 2010, diferents grups d'investigació d'universitats espanyoles (Barcelona, País Basc, Màlaga i Almeria) i d'universitats estrangeres (Porto i Chiapas-Mèxic) han desenvolupat conjuntament estudis i jornades d'aprofundiment, de reflexió i d'anàlisi sobre el paper de les històries de vida en educació. Amb el compromís d'oferir relacions amb la societat des de l'espai universitari, amb un interès especial per la responsabilitat educativa i formativa de futurs i futures docents, les propostes d'aquests grups d'investigació promouen i difonen el coneixement legítimat des d'una manera de fer i d'entendre la investigació com una oportunitat de promoure la reflexió crítica, el coneixement compartit i les accions transformadores.

L'any 2015 es va organitzar una trobada on es van analitzar i debatre propostes i investigacions sobre històries de vida realitzades mitjançant les veus de persones que la investigació educativa tradicionalment silencia. Aquest monogràfic vol aportar experiències i investigacions docents que tenen lloc en contextos històricament silenciats i que promouen accions més justes, equitatives i humanes, com ara la marginació, el gènere, la diversitat cultural i les altres minories, la identitat docent, els processos de transformació i els canvis, l'abandonament escolar, la resiliència personal i la col·lectiva, la corporeïtat, els contextos de vulnerabilitat i les veus dels estudiants.

La rellevància del present monogràfic rau en les possibles aportacions que aboca al món acadèmic mitjançant investigacions de tall narratiu, ja que aquestes aborden problemàtiques actuals socials des d'una mirada inclusiva i des de les veus de les persones participants en dites investigacions. La lectura dels diferents articles ofereix una bona oportunitat per repensar les maneres com entenem, pensem i exercim la labor educativa. A la vegada, des d'una perspectiva crítica i en el moment actual, ajuden a qüestionar i a reflexionar sobre les contribucions, o no, que la institució docent promou per aconseguir una transformació social, cultural i política en el seu interior.

El present número d'EDUCAR recull aportacions de diverses recerques que investiguen qüestions marginals a la vegada que transformadores, tant en la manera de concebre i de fer investigació com en els contextos i en les persones que hi participen, rescatant les narratives, els seus relats, com a exercici contrahegemònic davant la tradició investigativa en educació. Trobem estudis que plantegen qüestions vinculants a l'ètica en recerca amb històries i relats de vida —aquestes històries que les persones regalen als investigadors—. D'una banda, els escrits ens apropen al concepte de subalternitat i alteritat com a desafiament a l'hora de realitzar la investigació amb persones i amb col·lectius que es troben en posicions subalternes en relació amb la posició hegemònica de la institució universitària. D'altra banda, ens conviden a reflexionar sobre com cal construir col·laborativament l'espai compartit entre participants i investigadors, sobre com aquesta actuació constitueix un exercici de replantejaments ètics continus en relació amb qüestions com ara l'horizontalitat en les relacions en investigació, el respecte per la veu de les persones protagonistes i el paper de la subjectivitat en la construcció de coneixement. A més a més, trobem estudis que posen l'accent en els diferents contextos en què es desen-

volupen les investigacions. Contextualitzar narrativament significa aportar elements de transformació que ens permetin analitzar les implicacions de les institucions educatives. En aquest sentit, els relats en primera persona d'estudiants de secundària, de mediadores interculturals en escoles i en instituts, de mestres que treballen amb alumnat que es troba en situació de vulnerabilitat i d'una professora universitària ens apropen als nous reptes pedagògics que haurien d'abordar les institucions educatives. Tals reptes ens apropen a qüestions com ara el paper dels relats biogràfics per (re)significar l'aprenentatge i la socialització a l'aula incloent-hi plantejaments d'equitat social, inclusió, emancipació, resiliència i autonomia personal i social. A part d'això, les aportacions fetes per la investigació narrativa en contextos acadèmics impliquen (re)pensar els processos col·lectius sobre l'horitzontalitat del diàleg amb els diferents agents educatius, com es pensa i s'exerceixen dinàmiques d'inclusió i d'exclusió en qüestions relacionades amb la identitat, l'ètnia, el gènere, la sexualitat, les dificultats d'aprenentatge, la diversitat funcional, la vulnerabilitat de les persones, etc., així com la consideració de qüestions relacionades amb l'afectivitat, la cura i el tacte en els processos educatius.

El primer article, «Historias de vida y narrativas sobre la subalternidad: Afrontar el desafío de lo inabordable de la relación con el Otro», de Fernando Hernández i Juana María Sancho, de la Universitat de Barcelona, aborden el desafiament de portar la investigació en històries de vida a les experiències dels col·lectius considerats menys afavorits de la societat, dels individus situats en posicions subalternes a causa de la marginació sociocultural, la segregació per gènere i les diferències culturals. Aquest estudi tracta de contribuir a generar relacions que no eludeixin les tensions ni les contradiccions entre participants i investigadors.

La segona aportació, «Viviendo entremedias: Los procesos de escolarización de jóvenes de clase obrera en el norte de Portugal», de Thiago Feires i Fátima Freire, de la Universitat de Porto (Portugal), planteja una investigació sobre els processos d'escolarització de nois i noies de secundària que assisteixen a l'escola pública en contextos definits com a vulnerables. Des d'un enfocament narratiu, que es qüestiona la relació entre participants i investigador al llarg del procés de recerca, proposa reflexionar sobre les representacions que l'alumnat fa sobre el centre en el seu paper sobre l'aprenentatge i com a dispositiu que no té en compte plantejaments d'equitat pel desenvolupament social.

El tercer article, «Historias que transforman: Narrativas en el aula», d'Arecia Aguirre i Ana Domènech, de la Universitat Jaume I, es realitza al cicle formatiu de grau superior d'integració social en un centre d'educació secundària de Castelló. A partir de l'elaboració i l'edició del llibre d'històries de vida de dones migrants, lesbianes i bisexuals (Equip Trobant Vides, 2012), s'investiga com aquestes narratives, juntament amb plantejaments de pedagogia crítica, transformen l'alumnat i dinamitzen processos d'apoderament i d'inclusió a l'aula.

La quarta aportació, «La voz de Tsura: Un relato biográfico-narrativo sobre mediación intercultural y su sentido resiliente en el ámbito educativo», de María Jesús Márquez (Universitat de Valladolid), Esther Prados (Universitat

d'Almeria) i Daniela Padua (Grup ProCIE), presenta el relat de Tsuru des d'una perspectiva biograficonarrativa en què la relació horitzontal entre investigadores i investigada i el respecte per la veu de la protagonista —silenciada en un altre tipus de recerques— són les claus del diàleg. Introdueix aspectes sobre emancipació, resiliència i el treball de mediació articulats des de la dimensió personal i professional, per comprendre i reflexionar juntament amb el relat de Tsuru qüestions vinculades a la seva manera de ser dona, gitana i mediatora intercultural en contextos educatius marginats.

El cinquè article, «Alteritat i relació educativa en entorns vulnerables», de Juli Palou i Montserrat Fons, de la Universitat de Barcelona, aborda el procés de formació seguit en dos centres escolars que acullen alumnes provinents d'entorns familiars desfavorits a nivell social. Els resultats evidencien que la relació educativa es construeix partint d'una apertura cap a la diversitat de gramàtiques presents a les aules i en la mesura en què els centres acullen les vulnerabilitats des d'una implicació col·lectiva.

La sisena aportació, «El papel de una maestra en la integración de una alumna sordociega en la comunidad educativa», de Raúl A. Barba, Gustavo González i Suyapa Martínez, de la Universitat de Valladolid, analitza la manera com una docent d'educació infantil posa en pràctica el seu model pedagògic des de la perspectiva d'un patró inclusiu de gestió escolar. L'estudi presenta paral·lelament els factors de lluita i de dificultat juntament amb els factors d'èxit i d'esperança que conviuen en la professió.

I, finalment, a l'article «Un recorrido particular por la educación: Reflexiones a partir de una historia de vida», de Manuel Delgado, José Manuel Coronel i Àngel Boza Carreño, de la Universitat de Huelva, a través de la història de vida d'una professora universitària i del coneixement adquirit al llarg d'anys d'experiència, es reflexiona sobre els canvis pedagògics i les polítiques universitàries ocorregudes en les últimes dècades i com aquesta qüestió afecta l'exercici professional.

M.ª Esther Prados Megías
Universidad de Almería

M.ª Jesús Márquez García
Universidad de Valladolid

Daniela Padua Arcos
Grup d'Investigació HUM-619, Professorat,
Cultura i Investigació Educativa (ProCIE)

